

נגזר בעיקר על שחורים שרצחו לבנים פועלת לביטולו של עונש זה, אולם מבחינה חברתית ופסיכולוגית, ייתכן מאוד שהו ההסבר לכך שעונש המוות עדיין מיושם באופן שכיח בדמוקרטיה באמריקה. לדעתה, ההתייחסות לעונש המוות במשפט ובחברה באמריקה מושפעת מאוד מכך שהלבנים, שהם הרוב, רואים בעונש המוות עונש המוטל על שחורים עניים ומגן על הלבנים האמידים מפניהם. עם כל ההתקדמות בכיוון השוויון שחלה באפיקים הרשמיים ובחקיקה, עדיין קיימות בציבור האמריקני תפיסות גזעניות. ייתכן שהמחשבה על הזכות לחיים של נאשם שחור אינה כמחשבה על הזכות לחיים של אדם לבן. ייתכן שהאפשרות הנוראית של טעות של מדאיגה פחות על רקע התפיסה הגזענית משה: הרי הסיכון של טעות אינו מוטל 'עלינו', אלא 'עליהם'. כך אפשר להסביר גם את ההוצאות להורג של מי שהיו קטינים בזמן ביצוע העבירות ושל נאשמים הלוקים בשכלם".

רק ארצות הברית עודנה עושה שימוש בעונש הקשה תחת משטר דמוקרטי, אך העובדה הזו אינה מטרידה את חוטבלי. זו מדינה מרכזית וחשובה, והעובדה שקיים במדינה כזו עונש מוות איננה עניין שולי", היא אומרת. "הפרספקטיבה שלי איננה האיחוד האירופי כי בחסות האירופים התבצע רצח עם של ששה מיליון יהודים. אני מסתכלת על תפיסת המוסר שלי וגם אם לא היה נהוג עונש מוות בארצות הברית והיינו היחידים שנוהגים כך – מבחינתי, זה בסדר, וזה בסדר גמור גם לפי המוסר היהודי".

החשש לטעות

טענה נוספת מתייחסת לדיני הראיות המקלים בדיון הפלילי, שעשויים לגרום להרשעתם של חפים מפשע. הנתונים בארצות הברית ממחישים את הבעיה: כיום, בעקבות המחקרים החדשים, שחלקם מבוססים על השוואות דיראנטי בין דגימות מזוהות הפשע לבין דגימות מגופם של אסירים הזועקים לחפותם, אין עוד ספק שקיימת תופעה משמעותית של הרשעת חפים מפשע, אומר פרופסור סג'ור. בארצות הברית פועל בשנים האחרונות מיום הפות שבמסגרתו כבר זוכו על בסיס בדיקות דיראנטי 273 אסירים ונידונים למוות שהורשעו בעבירות החמורות ביותר – רצח ואונס, ונידונו לעונשים הקשים ביותר – מוות ומאסר עולם. ישנם מיומים דומים נוספים – בארצות הברית ובמדינות אחרות – שבהם נחשפו הרשעות שווא נוספות. מהסיבה הזו נמחק עונש המוות מספר חוקיה של מדינת אילינוי, למשל.

החשש מטעות שתעלה בחייו של אדם אשר הורשע על לא עוול בכפו משמש את מתנגדי העונש, הסבורים כי אין לו מקום במערכת אנושית המועדת לטעויות בלתי נמנעות: "אין שום מערכת משפט שחסונה מפני טעויות", מוזכרת עורכת הדיון לילה מרגלית. "כולנו לקבוע ממצאים היא מוגבלת. אין דבר יותר בלתי הפיך מנשילת חיים והניסיון המר בארצות הברית מעיד שגם מערכת ששואפת לצדק לא יכולה להיות חפה ממשגים".

שיקול נוסף שצריך להישקל בסוגיה הוא אינטרס ההגנה להצטרף. במציאות שבה רוצחים על רקע לאומני עשויים להשתחרר במסגרת עסקת חילופי שבויים עתידית השיקול הזה מקבל משנה משמעות.

היה זה השופט אורי שטרומן שהתבטא פעם ואמר שבמקרים שהוא נדרש לדון בעניינו של פושע שבגללו אנשים אינם ישנים בלילה הוא היה נוטה להחמיר. התבחין הזה עשוי להשליך על הדיון בעונש המוות. בסדרת הרצאות שנשא הפסיכולוג ד"ר ברוך כהנא בישובים, הוא הצביע על תופעה שבה ילדים ואף מבוגרים רבים בישובי יו"ש סובלים מחידות לילה ומקשי שינה בעקבות אירועים דוגמת רצח משפחת פוגל. המצדדים בעונש המוות טוענים שהידיעה שרוצחים למסוגלים לבצע פשעים מסדר גודל שכוה לא יתקיימו עוד במשפחת האדם היא אינטרס ראשון במעלה של שמירה על שלום הציבור.

כך או כך, הסבירות שיוטל עונש מוות בישראל נמוכה ביותר. ייתכן שהחשיבות טמונה בעצם רימוז של הדיון בנושא, שכן בו מגולם הערך היסודי שעליו מושתתת החברה האנושית – קדושת חיי האדם: המחיר הכבד שישולם על נשילתם והקושי להתעלם מזעקת דמי הנרצח העולה מן האדמה. ■

צילום: מרים צחי

יש צורך לקיים דיון ציבורי ומשפטי בסוגיה. עו"ד תמר רווח

צילום: מרים צחי

מי שנמל חיים באופן בה קר, דינו מוות. ח"כ ציפי חוטובלי

תמר רווח זוכרת את הרגע שהודיעו לאביה על ביצוע גזר הדין: "הוא אמר לנו בבית סוּף סוּף נעשה צדק. 'במדיה מסוימת', הוא אמר". רווח חושבת גם היא כי לא היה מנוס מההיגיון של אייכמן: "הפשע שבו אנו מדברים נבל, באמת, מכל מעשה פשע רגיל, מאחר שהמטרה היתה להשמיד את העם היהודי ולכן אין זה דומה לרצח אחר". ועדיין, רווח סבורה כי גם כיום יש מקום לדון בסוגיית עונש המוות: "אני מרבה לחשוב על כך ואיני יודעת מהי הדרך הנכונה", היא מודה. "ההתעלמות מהנפש היא מעין בריחה. אני חושבת שצריך לשבת ולקיים דיון ציבורי ומשפטי, באילו מקרים ראוי לבקש הטלת עונש מוות. אנחנו נוהגים כבת יענה ולא נוהגים דעתנו באופן ראוי לנושא. בכל פעם זה נשכח עד הפעם הבאה".

רווח עצמה איננה שוללת את אפשרות הטלתו של העונש: "יש מקרים שבהם ראוי להטיל עונש מוות. צריך קודם כל לקיים דיון ולקבוע תבחינים. אני בהחלט מבינה את המשפטים שמדברים על חוסר הוודאות, הטיעונים מוכרים. אבל צריך לקיים דיון ולקבוע אמות מידה. זה בכל זאת מטריד אנשים והם מתחבטים בסוגיה הזו, ועובדה היא שהדבר אינו יורד מסדר היום הציבורי".

זעזועת אמריקנית?

כיום, ניצבת ארצות הברית בבדידות מוחרת בין מדינות המערב הדמוקרטיות בהיותה המדינה היחידה שבה מונהג עונש המוות (במדינות מסוימות בהן, ובכך היא מצטרפת אל שורת מדינות ערב ומדינות עולם שלישי. יתר מדינות המערב אינן נוקטות עונש מוות ואף יש מהן שלא יכולות, שכן לפי תקנה האיחוד האירופי מדינה שספר החוקים שלה מאפשר הטלת עונש מוות איננה יכולה לבקש להתקבל לשורות האיחוד. אפילו בית הדין הפלילי הבינלאומי בהאג, הדין בעבירות החמורות ביותר הכוללות פשעים נגד האנושות, השמדת עם ופשעי מלחמה, אינו מסמך להטיל עונש מוות. "יש לי השערה בלתי מוכחת, אשר לצערי הלכה והתחזקה ככל שהמקומי בנושא עונש המוות בכלל ובמשפט האמריקני בפרט", מסביר פרופסור סג'ור את פשר קיומו של עונש המוות כיום במעצמה הדמוקרטית והגדולה בעולם. "אמנם מבחינה משפטית ומבחינה מוסרית, העובדה שעונש המוות בארה"ב

צילום: פלאש 90

התנגד לעונש מוות, אך במשפט אייכמן לא הייתה לו התלבטות. גרעין האוזנר

בבקשת החנינה שהגיש אייכמן לאחר גזר דינו, נתגלעה מחלוקת. ממסמכים שחשף גנזך המדינה במלאת חמישים שנה למשפט אייכמן, עולה כי שר האוצר דאז ולימים ראש הממשלה, לוי אשכול, וכן השר יוסף בורג היו בדעת מיעוט והתנגדו לגזר דין מוות לאחד מאדריכלי הפתרון הסופי. לוי מצוטט במסמכים: "אצלי השאלה אינה של מצפון, במקרה זה, יצור זה שנקרא אדם אינו מתקשר אליי עם מצפון, אולי עוד פחות מאשר היה טורפת. זה גם לא 'מה גידו גויים', אם ליהודים מותר או אסור להוציא לפועל פסק דין מוות נגד אייכמן. מהרגע הראשון, מרגע תפיסתו אמרתי לעצמי: אילו אפשרי היה שלאחר המשפט יתהלך בעולם עם אות קין במצחו ויתייחסו אליו כאל קין – זה הרבה יותר מאשר חמש הדקות של ביצוע פסק הדין".

44 במדינת ישראל". על אף השקפת עולמו בדבר עונש המוות, רווח מספרת כי אביה לא אביה לבקש במשפטו של אייכמן: "לא היה לו שמץ של התלבטות או דילמה. לא היה לו שום ספק בעניין, הוא היה שלם עם זה לחלוטין", היא נזכרת. "קושי במשפט היה כרוך בהכנת החומר, במציאת העדים, כולם אודים מוצלים מאש, ובחקירתם. אבל בניחול המשפט הוא היה שלם ובטוח".

כבר אז, עוררה הוצאתו להורג של אייכמן דעות שונות במדינה בעניינה. רווח מספרת כי אביה שמע את הפילוסופים פרופסור מרטין בובר ופרופסור גרשום שלום, שהביעו בפניו התנגדות לעונש המוות. גם בקרב חברי הממשלה שדנו

התיישנות / בני לווין

מחילה מצד החוק

על חוק ההתיישנות בעבירות פליליות ועל דרכו של העבריין לנקות את הרישום הפלילי שצבר לעצמו

חוק המרשם הפלילי ותקנת השבים, התשמ"א 1981, נועד להסדיר את נושא "הכתם הפלילי" אשר עלול לעמוד בדרכו של המורשע במהלך שיקומו והשתלבותו בחיים נורמטיביים, בדגש מיוחד על שילובו בשוק העבודה. הכנת החוק נעשתה ללא ספק בהשראת יחס מקורות ההלכה אל החוץ בתשובה, דוגמת המשנה: "כשם שאונאה במקח וממכר, כך אונאה בדברים... אם היה בעל תשובה, לא יאמר לו זכור מעשיך האישונים" (בבא מציעא ד, י), ומכאן התוספת של "ותקנת השבים" לשמו של החוק.

נוסחו הסופי של החוק אינו כולל הוראות מפורשות ברוח ההלכה היהודית, דוגמת דברי הרמב"ם "איווה תשובה גמורה? זה שבה לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשות ולא עשה" (רמב"ם הלכות תשובה ב' א'), אך כפי שנראה בממשק, השפעת היחס המיוחד של ההלכה לחוץ בתשובה ניכרת ברוח המקלה יחסית של החוק. לאחר התלבטות ממושכת (נוסח החוק נידון בכנסת כ-15 שנה), קיבלה הכנסת נוסחה עקרונית המקובלת גם במערכות משפט בארצות רבות, אשר בה המדרד היחיד ל"חזרה בתשובה" הוא אי ביצוע עבירה נוספת בפרק זמן שעבר מאז תום נשיאת העונש על העבירה המקורית. ההצעה לאפשר לכל מורשע לפנות לבית המשפט להוכיח היותו "חוזר בתשובה" נפלה בסופו של דבר, מחשש להצפת מערכת המשפט העמוסה ממילא בפניות כאלו.

החוק מקבל בשלושה תחומים עיקריים לעומת המקובל בחו"ל. בחלק ממדינות ארה"ב, לדוגמה, גם בחילוף פרק הזמן הקבוע להתיישנות, על המורשע לפנות לבית המשפט ולבקש לאשר לו התיישנות. חלף פרק הזמן הקבוע בחוק הוא רק תנאי להגשת הבקשה. לעומת זאת, החוק בישראל קובע על כפי חלוף פרק הזמן הקבוע בחוק, חלה ההתיישנות אוטומטית.

התחום השני שהחוק בישראל מקל בו הוא ברשימת העבירות שלעולם לא תחול התיישנות לגביהן, ברבות ממערכות החוקים הוותיקים הרשימה ארוכה, וההתיישנות מצומצמת לעבירות של קטינים או לעבירות שנעשו פעם אחת בלבד. בחוק בישראל, לעומת זאת, רשימת העבירות אשר אינן מתיישנות לעולם צומצמה למספר קטן יחסית. בעיקר מדובר בעבירות חמורות ביותר כגון רצח, שידול לרצח, אונס בנסיבות מחמירות ועבירות בענייני בטחון המדינה. גם לגביהן, לנשיא המדינה ניתנה סמכות ייחודית להחיל עליהן התיישנות לפי בקשה ספציפית של מורשע.

התחום השלישי שהחוק בישראל מקל בו לעומת המקובל בעולם הוא באפשרות לקצר את תקופת ההתיישנות באמצעות פנייה לנשיא המדינה. אנשים רבים שהורשעו בפלילים מנצלים סעיף זה בחוק ופונים ליחידת המשפטים בלשכת נשיא המדינה המטפלת בפניות אלו. אין בחוק הנחה ערכית להחליטה בדבר קיצור ההתיישנות, אך הניסיון מראה כי מבקש הנוהג ברוח דברי הרמב"ם לעיל למשל אדם שהורשע בעבר בעבירות

הכרעה משפטית בעניין יו"ר קק"ל

בית המשפט: בכירי מפלגת העבודה וסיעת 'ארצנו' פעלו שלא כדין בניסיון למנות את שלום שמחון לתפקיד יו"ר קק"ל

צילום: ארכיון קק"ל

ימשיך לכהן כיו"ר קק"ל. אפי שטנצלר

גיל ברינגר

לאחר למעלה משנה של התגוששות פנימית בתוך מפלגת העבודה על הנגזרת קק"ל, פסק בית המשפט המחוזי בפתחתיקה לטובת יושב ראש קק"ל המכהן, אפי שטנצלר, בתובענה שהגיש נגד שלום שמחון, שמעון שטרית ואהוד ברק. בפסק הדין קבע בית המשפט כי על פי ההסכמים הקואליציוניים שנחתמו בין סיעות הקונגרס הציוני, היה מיועד לתפקיד יו"ר קק"ל למועמד מטעם מפלגת העבודה שייבחר בבחירות דמוקרטיות, אך בכירי מפלגת העבודה לשעבר, ובהם השר שמחון ופרופסור שטרית, יחד עם סיעת 'ארצנו', פעלו באופן לא חוקי ומסוּר ניגוד עניינים באופן שאפשר לשר שמחון להתמנות ליו"ר קק"ל ללא הליך בחירות ונגד האינטרס של מפלגת העבודה.

בפסק הדין דחה בית המשפט בשתי ידיים את טענות השר שמחון כי לא ידע על אודות התכנית שנקמה בין הצדדים במטרה לאפשר לו להיבחר לתפקיד. עוד מתח בית המשפט ביקורת קשה ונוקבת בכל הקשור בהתנהלותה של סיעת 'ארצנו', נציגת התנועה הרפורמית, אשר סיעה לבחירת שמחון בניגוד להחלטת בית המשפט: "סיעת 'ארצנו' היתה מודעת לתוכנו של פסק הדין המוסכם (שהיבך הליך בחירות תקין) והן לוחכנו של צו המניעה הזמני שניתן נגד מפלגת העבודה. 'ארצנו' היתה מודעת לכך כי בחתימתה על הסכם יוני (בין הצדדים שביקשו לטרפד את בחירתו של שטנצלר) היא יוצרת את נתיב המילוט אשר יאפשר להביא לבחירת המועמד לתפקיד תוך עקיפת פסק הדין המוסכם וריקונו מתוכו". בצעד חסר תקדים יחייב בית המשפט את סיעת 'ארצנו' ונתבעים נוספים לשלם לתובעים הוצאות משפט בסך של 310,000 ₪. ■

עו"ד בני לווין מתמחה בדיני מקרקעין